

Антофій Н.М.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПЛОДОВО-ОВОЧЕКОНСЕРВНИХ ВИРОБНИЦТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

I. Вступ. Розвиток економіки України в сучасних умовах має насамперед спиратися на виробничі системи, які формують основу конкурентоспроможності вітчизняного господарства. Такою системою беззаперечно є виробництво плодово-овочевої консервації.

Складність стимулювання і створення якісно нових механізмів регулювання розвитку багатofункціональної виробничої системи плодово-овочевої консервації полягає в необхідності прискореного і складного пошуку адекватної моделі майбутнього виробництва. Визначення проблем і перспектив розвитку плодово-овочевих консервних виробництв є першим етапом розробки дієвої стратегії і механізму їх прогресу і базою економічного зростання.

Дослідженню трансформації плодово-овочевого консервного виробництва присвятили публікації відомі науковці і аналітики [1-4]. У цих працях досить детально розглянуто поточні і перспективні проблеми адаптації плодово-овочеконсервного виробництва України до сучасних вимог і тенденцій. Втім, проблему не можна вважати остаточно вирішеною.

Проблеми розвитку плодово-овочеконсервного виробництва мають вирішуватися в сукупності з проблемами сировинної бази (виращування плодів та овочів), заготівлі та зберігання сировини та реалізації готової продукції.

II. Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження особливостей, проблем та перспектив розвитку плодово-овочеконсервного виробництва в Україні в сучасних умовах.

III. Результати. Консервне виробництво, як і будь-яке виробництво товарів знаходиться в постійному вирішенні питань придбання ресурсів, переробки, реалізації готової продукції і розрахунків. Ресурси – сировина, комплектуючі матеріали, паливо, електрична енергія, вода, пара, та ін. – купуються сьогодні по наближеним до світових цінам. Переробка ресурсів і перетворення в готову продукцію здійснюється на техніці і за технологією аж ніяк не світового рівня. Навіть якщо підприємства купують сучасні консервні лінії, при цьому підготовчі і збутові операції залишають найчастіше по традиційному сценарію – превалюють ручні роботи, то в результаті кінцева продукція з ресурсів придбаних за світовими цінами, коштує дорожче, ніж імпортні аналоги.

Якщо простежити за долею консервної продукції, що найчастіше виробляється застарілою технікою, а тому дорожче, то купується та продукція, на яку, по-перше, існує попит; по-друге, якість відповідає сучасним вимогам покупця; по-третє, за світовою ціною (чи нижче). В ідеалі, якщо підприємство орієнтується на ціну ринку, то в цьому випадку виробничі, товарні і грошові потоки йдуть паралельно і воно виявляється надійним партнером.

Оскільки виробники і споживачі зв'язані один з одним технологічними ланцюгами і цей зв'язок повинний бути обґрунтований необхідністю відповідності навколишньому середовищу, об'єднання йде навколо виробника консервної продукції. Сільськогосподарські підприємства підкоряють свої інтереси інтересам кінцевого виробника, підкоряються, тому що від положення справ в останнього залежить попит на їх власну продукцію і можливість за неї заплатити. Ціни на ринку визначаються не по витратному принципу, а за принципом конкурентної ціни, тому сільськогосподарським і консервним підприємствам своїми силами необхідно виходити на прибутковість, оскільки держава не має досить фінансових можливостей допомогти консервній промисловості.

Основними характерними рисами плодово-овочевого консервного виробництва є органічна сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, науково-технічних та виробничих процесів, які направлені на створення специфічної харчової продукції з довгим терміном зберігання для задоволення потреб суспільства та громадян. Діяльність галузі можна поділити на дві складові задоволення потреб. Перша характеризується тим, що виробляє продукцію негайної потреби. Друга складова діяльності – виробництво продукції «про запас».

Економічною ознакою консервної галузі як матеріального виробництва є участь специфічних засобів праці та знарядь праці, сировини, яка має стандартні властивості, і праці спеціально навчених кваліфікованих робітників з виробництва чистої та безпечної харчової консервної продукції.

Консервній продукції притаманні економічні ознаки споживання харчової продукції. Разом з тим, економічній природі консервної галузі притаманні специфічні риси, які виходять з її галузевих особливостей, до яких можна віднести:

- кінцевий корисний плодово-овочевий продукт галузі є ефектом процесу переробки сільськогосподарської сировини в годну для споживання у певний термін харчової продукції;
- консервна продукція зберігає якісну харчову матеріальну субстанцію протягом тривалого часу (до 24 місяців і більше), що важливо для споживача, що має можливість передбачити забезпечення задоволення своїх потреб у часі;
- матеріальний характер консервного виробництва обумовлює наявність як у виробничому процесі, так і в збуті продукції багатообразних зв'язків виробництв різних галузей (сільське господарство, посередники, транспортні зв'язки, канали збуту, виробництво склотари, жерстяне виробництво та ін.);
- важливою особливістю галузі є сезонність і термін процесу реалізації, який не завжди співпадає з конкретним споживанням консервів;
- специфіка галузі обумовлює можливість просторового вивчення інформації в зв'язку з високим

терміном споживання харчової продукції і дозволяє найбільш обґрунтовано запрограмувати асортиментні плани випуску плодово-овочевих консервів;

- первинна сировина аграрного походження, що призводить до перенесення ризиків, характерних для сільськогосподарських виробництв на консервне підприємство;
- консервна продукція є важливою складовою експорту, але також імпортується з інших країн;
- значна частина недержавного сектора, переважно колективна форма власності;
- потреба в додаткових оборотних коштах в літній період;
- сезонний характер використання трудових ресурсів;
- різні способи консервування (теплова стерилізація, швидке заморожування, сушіння);
- відповідність інфраструктури (охолоджувальні сховища, асептичні ємності та ін.);
- зв'язок підприємств з регіональними органами влади (формальний, прямий і опосередкований).

Ми вважаємо, що особливості галузі стали формальною причиною для розподілу діяльності між чотирма сферами – сільськогосподарською, виробничою, складською і торгівельною. Такий розподіл видів діяльності за ознаками виробництва та споживання консервів є штучним, але має сенс у вивченні засад формування організаційно-економічних механізмів регулювання розвитку виробництв консервної галузі.

Прослідкувавши основні риси цілісності консервних процесів спочатку зосередимо увагу на актуальних передумовах розвитку цієї системи.

По-перше, пріоритетність розвитку аграрного сектора економіки визначена державною політикою України [5]. Рівень життя населення нашої країни залежить від стану і тенденцій розвитку АПК і, що важливо, харчової переробної промисловості.

Частка виробленої сільськогосподарської продукції, що надходить на переробку, має постійну тенденцію до збільшення і в даний час перевищує 60% від виробленої продукції. В індустріально розвинутих країнах цей показник досягає 90%, тобто в перспективі роль сільського господарства як постачальника сировини для переробної промисловості ще більш зростає [6].

Проблеми сільськогосподарського виробництва, ріст витрат і собівартості продукції автоматично відбиваються на результатах діяльності харчової промисловості.

До зниження надходження сільськогосподарської сировини на переробку призвело чимало факторів. Основні з них:

- зниження економічної зацікавленості виробників у розвитку сільськогосподарської продукції;
- різкий спад платоспроможності і попиту підприємств;
- погіршення забезпеченості господарств матеріально-технічними ресурсами;
- зниження трудової активності і технологічної дисципліни;
- низька оплата праці;
- істотне перевищення темпів росту оптово-відпускних цін для села в порівнянні з темпами росту закупівельних цін на його продукцію.

Тобто плодово-овочево консервне виробництво забезпечується сировиною сільським господарством, тому при стабільно зростаючих обсягах вирощування плодів та овочів ініціюється розвиток консервної галузі. Ефективність взаємозв'язків у різних комбінаціях виробництва сировини сільським господарством і консервним виробництвом відображається в спряженому розвитку цих галузей.

По-друге, це проблеми забезпечення продовольчої безпеки країни, а отже здоров'я нації, які безпосередньо впливають на якісний розвиток плодово-овочевої консервної промисловості.

Найбільш важливим фактором продовольчої безпеки В. Власов вважає проведення реформ, спрямованих на більш ефективний розвиток сільського господарства, а також розвиток систем аграрних досліджень [7].

По-третє, структурні зміни у виробництві продуктів харчування, що обумовлюються світовими тенденціями в розділі праці, є не менш важливим фактором розвитку для консервного виробництва.

По-четверте, розвиток процесів глобалізації економіки світу через прискорення формування глобального ринку, зокрема ринку аграрної продукції і продукції переробної промисловості, також є суттєвим фактором, підкреслює автор, що впливає на світову продовольчу сферу.

Незаперечний фактом є те, що серед усіх ресурсів життєзабезпечення суспільства продовольство займає головне місце, це припускає, що виробництво сільськогосподарської сировини і продуктів харчування є найбільш ліквідною, вигідною галуззю економіки, і вона безперечно, повинна бути високорентабельною і конкурентоздатною. Для того, щоб сільське господарство і переробка сільськогосподарської продукції в ринкових умовах перестали бути збитковими необхідно радикально змінити не тільки методи і критерії оцінки їх ефективності, але і підходи до управління, прогнозування, планування, стимулювання й організації виробництва.

Практичного інтересу здобуває вивчення тих ідей і принципів, що були закладені в економічному регулюванні (вплив ринку) за допомогою плану (пряме регулювання). Найважливішим є те, що чинність закону вартості як об'єктивної економічної категорії було визнано у сфері народного господарства в цілому. Це приводить до того, що планування, як прояв чинності закону вартості, характеризує план та ринок і як економічні характеристики, і як ринкові форми зв'язку.

Головні причини, що щорічно стереотипно впливають на результати господарської діяльності В.Марцин зводить до трьох груп [8]. До першої автор відносить фактори, що ускладнюють реалізацію планово виготовленої продукції. До другої групи – фактори, що сприяють виникненню дефіциту

вітчизняної продукції, сировини, матеріалів при значному скороченні використання наявних виробничих потужностей. І до третьої групи відносить фактори, що обумовлюють низьку якість продукції, високу собівартість її виготовлення.

Таку сукупність причин В. Марцин пояснює тим, що була відсутня загальна логіка господарського розвитку, саме підприємство, як цілісний організм, вивчалось спрощено або зникало з поля зору дослідників, тобто плани, які склалися і виконувалися, не враховували дії конкретних об'єктивних сил.

Закон вартості – це один з об'єктивних економічних законів, керуючих економікою і пізнанням людства. Незважаючи на те, що він діє протягом тисячоріч, вивчений він ще дуже і дуже поверхово, особливо в постійно мінливих умовах. Напевно, це одна з причин того, що закон цей використовується недостатньо в інтересах економічного розвитку [7,8].

Закон вартості і відповідні категорії товарно-грошових відносин діють у нових умовах, необхідно повніше пізнати характер їхньої дії й особливості, важливе значення надавати таким категоріям як прибуток, кредити, інвестиції, гроші та ін. Об'єднуючою основою в ринковому середовищі повинний бути комерційний розрахунок самостійно діючих суб'єктів виробництва. Успіх виробництв у значній мірі буде залежати від вміння узгоджувати елементи планового регулювання в тісній взаємодії з ринком. Об'єктивною необхідністю є пізнання дій факторів, що виявляються в коливанні ринкової кон'юнктури, застосуванні місткості ринку, рівня платоспроможного попиту, тобто тенденцій попиту та пропозиції.

Порушення цінової пропорції негативно позначається на економічних інтересах не тільки сільськогосподарського виробника, але і його переробників, що, у кінцевому рахунку, приводить до того, що збільшення цін на промислову продукцію не забезпечує додатковий прибуток на продукцію сільгоспвиробників, що приводить до серйозних порушень міжгалузевого обміну і спаду виробництва.

Сільгоспвиробники прагнучи адаптуватися до умов ринку, самостійно стали створювати власну промислову базу для переробки продукції, хоча якісні характеристики і дотримання технології не завжди відповідають вимогам. Також, більш вигідною для сільськогосподарських виробників є реалізація своєї продукції на ринку, ніж продаж її переробним підприємствам. При цьому обсяги вітчизняної переробки сировини мають постійну тенденцію до зниження.

Виробництво і реалізація плодово-овочевої консервованої продукції підлягає твердій регламентації і контролю, а також регулюванню державою. Реалізація консервів за демпінговими цінами приведе до зниження і дестабілізації внутрішнього ринку, негативно вплине на фінансовий стан вітчизняних виробників. Плодово-овочеві консервні підприємства мають досить високу привабливість, їхній капітал може бути сформований за участю закордонних інвесторів.

IV. Висновки. Виходячи з наших поглядів на зміни в стратегічній моделі економічної політики і нагальних проблем консервного виробництва, вважаємо, що прийнятною для галузі виявляється інституціональна модель розвитку. Потрібно не просто коректувати стан виробництва, а рішуче оновлювати стратегію і тактику, інакше руйнівні, деструктивні зміни будуть випереджати конструктивні. Проведення інституціональних перетворень пов'язано з індикативним плануванням і програмуванням, розробкою і реалізацією інвестиційних і соціальних програм, введенням соціальних індикаторів. Особливе значення має правильне визначення пріоритетів розвитку. Виходячи з наявної ситуації, основним пріоритетом повинна стати не тільки фінансова стабілізація, але і створення сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату.

Орієнтація сезонних консервних підприємств на кредитування проектів повинна мати тверезий вигляд на весь процес виробництва, починаючи від заготівлі сировини до реалізації кінцевої продукції. Обговорюючи питання про надання кредиту необхідно вяснити питання якою мірою підприємство є рентабельним і наскільки воно здатне повернути кредит і одержати достатню вигоду за вкладені кошти. Принцип прибутковості в будь-якому випадку повинний враховуватися при одержанні довгострокових кредитів: недостатня рентабельність підприємства, що не покриває відсотки по капіталу і не забезпечує погашення позик, негативно впливає на накопичення коштів і розширення виробництва.

Держава практично самоусунулася від регулювання процесів пов'язаних з формуванням ринкової економіки. Товаровиробники опинилися без необхідних для них підтримки і захисту. Втрачено оборотні засоби, відбувся економічний спад виробництва, що супроводжувався нарощуванням заборгованості. Погіршився і без того складний економічний стан підприємств, що входять у систему технологічних зв'язків.

Монополізм виробників засобів виробництва і ринку збуту, правова незахищеність, недостатня фінансова підтримка сільськогосподарських і переробних підприємств у нерегульованому ринку привели їх до нинішнього економічного стану.

З метою регулювання взаємин партнерів, що виробляють і переробляють сільськогосподарську сировину, необхідно сформувати нові інтеграційні зв'язки. Вони повинні бути представлені в організаційних структурах, що виключають наявність різних посередників і надбудов у процесі заготівлі, виробництва, транспортування і переробки сільськогосподарської сировини.

У договорах інтеграції повинні бути передбачені зобов'язання по наданню взаємовигідних умов для структур, що входять у технологічний ланцюг. В умовах інтеграції економіки результати виробництв залежать від зацікавленості всіх учасників цього процесу.

Джерела та література

1. Басюркіна Н.І. Стратегія економічного розвитку галузей харчової промисловості (на прикладі плодовоовочевої консервної промисловості України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. канд. наук: спец. 08.07.01 «економіка промисловості» / Н.І. Басюркіна. – Одеса, 2006. – 24 с.

2. Васильєва Н. „Консерваторія” / Н. Васильєва // Бизнес. – 2007. – № 9. – С. 140-142.
3. Васильєва Н. „Консерваторы”-2002. Годовой промышленный обзор рынка плодоовощных консервов / Н. Васильєва // Бизнес. – 2002. – №33(500) – Электронный ресурс – режим доступа: <http://www.business.ua>.
4. Йонсон Е. Инвестиції в плодоовочевий сектор України / Проект аграрного маркетингу IFC / Еббе Йонсон // Электронный ресурс – режим доступа: <http://www.lol.org.ua>.
5. Наумов О.Б. Розвиток текстильної промисловості та її сировинної бази / О.Б. Наумов. – Херсон: Олди-плюс, 2004. – 396 с.
6. Сидлецкая О.С. Совершенствование организационно-экономических отношений сырьевого и перерабатывающего секторов АПК в трансформационной экономике / О.С. Сидлецкая // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 7. (Випуск 8). Формування ринкової структури у трансформаційній економіці України. Збірник наукових праць економіко-правового факультету. Одеса: „Астропринт”, 2004. - С.242-248.
7. Власов В. Тенденции и проблемы глобальных процессов в мировой продовольственной сфере / В. Власов // Экономика Украины. – 2006. - №3. – С.75-86.
8. Марцин В. Плановность при переходе к экономическим методам регулирования рынка / В. Марцин // Экономика Украины. – 1995. - №9. – С.47-52.

Білоусова С.В.

УДК: 338.436

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми. В реформуванні української економіки ще із часів перебудови аграрний сектор взяв на себе роль творця підґрунтя для нової системи господарювання. Світова практика господарювання доводить, що технічний прогрес та найбільш повне задоволення споживчого попиту в багатьох випадках визначаються ефективністю роботи аграрно-промислових формувань. Аграрний сектор економіки знаходиться в центрі інтересів сучасного суспільства, зачіпає життя всього населення. І хоча він відіграв особливу роль у розповсюдженні цивілізації, його історія ніколи не займала суспільної свідомості. Саме тому доречно буде орієнтувати увагу на ознайомлення із історичними особливостями становлення інтеграційних процесів АПК в Україні і світі.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку та функціонування аграрних формувань є надзвичайно широкою і комплексною сферою агроекономічних досліджень, якій приділяється багато уваги в працях відомих вчених-економістів: Єрошина О. П., Горчікової І. М., Гаврилова Д. А., Лукашевича В. І., Чубакова Г. П., Маліка М.І., Саблука П.Т., Кардаши В.Я., Корстирко Л.А., Ладанова І.Д., Мних Є.В. та інших. Проте складність і обширність процесу ефективної взаємодії всіх елементів інтеграції підприємств АПК свідчать про необхідність вивчення історії у дослідженні цього питання.

Формування завдання дослідження. Метою даної роботи є встановлення історичних особливостей розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері, аналіз розуміння сутності та змісту аграрно-промислових формувань в економічному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Вивчення історичних аспектів розвитку інтеграційних процесів в нашій державі становить інтерес як з наукової, так і з практичної точок зору. Пояснюється це тим, що інтеграційні процеси розвивались з урахуванням економічних, соціальних та інших особливостей українського села; в процесі поступового розвитку інтеграційного руху накопичений значний досвід в правових питаннях. В інтегрованих формуваннях відпрацьовувався та використовувався механізм взаємовідносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та підприємствами інших галузей АПК, стимулюючи їх ділову активність; були врегульовані взаємовідносини між державою та інтегрованими формуваннями.

Вітчизняними вченими обґрунтовані наступні етапи розвитку інтеграційних процесів, пов'язані зі специфікою економічних процесів в Україні як колишній союзній республіці так і в теперішній самостійній державі [1, с. 51; 2; 5, с. 39]:

1) 1-й етап - дореволюційний, кінець XIX - початок XX ст., характеризується простими формами кооперування у вигляді товариств;

2) 2-й етап - період НЕПу, виникнення та прискорений розвиток різних форм кооперації та інтеграції на принципах добровільності при значній підтримці держави, включення підприємств з переробки сільгоспсировини до складу сільськогосподарських підприємств;

3) 3-й етап - 30-ті роки, формування аграрно-індустріальних комбінатів (АІК) на основі крупних багатогалузевих сільськогосподарських підприємств на територіальних принципах управління (в 1930 р. функціонувало близько 300 АІК, котрі створювались як радгоспно-колгоспні комбіновані господарства, засновані на спільній енергетичній базі, керовані із єдиного центру з єдиним щорічним виробничо-фінансовим планом, централізованим обліком, звітністю, балансом);

4) 4-й етап - 50-60 роки, створення виробничих спеціалізованих трестів за окремими видами продукції (овочівництво, садівництво тощо);

5) 5-й етап - 70-80 роки, створення територіально-галузевих аграрно-промислових підприємств, комплексів, комбінатів;